

Covid, covid, kovid

DR. LUDÁNYI ZSÓFIA^{1,2}, DR. DOMONKOSI ÁGNES^{1,3}

¹NYELVTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

NYELVTECHNOLÓGIAI ÉS ALKALMAZOTT NYELVÉSZETI INTÉZET, BUDAPEST

²ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM PK JÁSZBERÉNYI CAMPUS

ALKALMAZOTT NEVELÉSTUDOMÁNYI INTÉZET, NYELVI ÉS MŰVÉSZETI NEVELÉSI TANSZÉK, JÁSZBERÉNY

³ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM PK GYÓGYPEDAGÓGIAI INTÉZET,

PSZICHOPEDAGÓGIAI ÉS LOGOPÉDIA TANSZÉK, EGER

A koronavírus-járvány kezdeti időszakában a Nyelvtudományi Kutatóközpont nyelvi közösségszolgálatához érkezett megkeresések között is megjelentek a járványhelyzettel kapcsolatos nyelvi megfigyelések, kérdések. A helyesírási kérdéseket tekintve a legtipikusabb probléma magának a vírus okozta megbetegedés mozaikszavának a helyesírására vonatkozott. Ahogy a *Covid19* helyesírási kérdéseivel foglalkozó több munkánkban is kifejtettük (Ludányi 2020a, 2020b, Ludányi–Domonkosi 2022: 10–12), a kérdéses kifejezésnek máig nem létezik kodifikált formája, mivel a normatív helyesírási, valamint a szintén normatív erővel bíró értelmező szótárak nyilvánvalóan nem képesek ilyen gyorsan követni a nyelvi változásokat. Az írásgyakorlat máig ingadozást mutat ezen a téren, de ahogy a közösségszolgálati kérdésekből is kiderült, ebben az esetben a kifejezés hirtelen gyakorivá válása miatt igen hamar érvényesült a szabályozottságra, az egységes írásmódra való törekvés, különösen a szövegekkel hivatásszerűen foglalkozók, például fordítók, lektorok körében.

Bár kodifikált írásmód nem létezik, több egymástól eltérő szakmai ajánlás, állásfoglalás is született a betegség nevének leírására. Az orvos olvasóknak, szaktudományos használatra szánt szövegtípusokban a nemzetközi gyakorlatot követve a betűszói írásmódú

COVID19 a javasolt írásmód (Bősze 2019: 133–134). Általános, köznyelvi használatra a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda nyelvi gyorsszolgálat a *Covid–19*, a Nyelvtudományi Kutatóközpont nyelvi közösségszolgálat az illetékes bizottságok, az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Bizottságának és a korábban működő Orvosi Nyelvi Munkabizottságának egy-egy képviselőjével egyeztetve a *Covid19* írásmódot javasolta.

Ahogy a korábbi cikkekben is utaltunk rá, a *Covid* (*covid*) valójában közszoói szóösszevonás, nem tulajdonnév. Azon túl, hogy a *Covid19* a pandémia kiterjedésével egyik napról a másikra vált közkeletű kifejezéssé, s így döntenet is gyorsan kellett, több ok is közrejátszott abban, hogy ennek ellenére az említett alkalmi bizottság a nagy kezdőbetűs írásmódot javasolta. Egyrészt a járványhelyzet kezdetén úgy ítélték meg, hogy a betegség neve tulajdonnévi jelleggel bír: hiszen egy körülhatárolt dolog, egyetlen jelenség saját megnevezése; másrészt (nemzetközi) betűszóból származik, tartozékszámot is tartalmaz, ami szintén a nagybetűs írásmód szükségességét erősítette.

Abban, hogy a nyelvhasználók tulajdonnévi szerepet tulajdonítottak a kifejezésnek, annak újszerűsége, illetve a jelenség ismeretlen jellege is szerepet játszott, kissé hasonlóan ahhoz, amikor a két-három évtizeddel

ezelőtt a világháló is fokozatosan tért hódított. Ebben az időszakban a nagy kezdőbetűs *Internet* írásmód nemcsak az írásgyakorlatban, hanem még a helyesírási szótárban is megjelent (Deme–Fábián–Tóth [szerk.] 1999), s csak a fogalom elterjedté válásával tűnt el, és egyértelműsödött a helyesírási szabályzásban is köznévként, *internet* formában (Domonkosi 2005). Az írásgyakorlat tanúsága szerint a járványhelyzet későbbi szakaszaiban a betegség nevében a tulajdonnévi jelleg egyre kevésbé érvényesült: megjelentek a *covid*, sőt a magyaros írásmódú *kovid* változatok, elhagyva a 19 tartozékszámot is. A *kovid* írásmód elfogadottá válásának lehetősége analógiát mutat a *lézer* szó történetével is, amely szintén egy angol eredetű betűszóból (*LASER* 'Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation') vált fonetikus írásmódú közhasználatú elemmé.

Bár az ezzel foglalkozó szakmai állásfoglalásainkban következetesen hangsúlyoztuk, hogy a helyesírási kodifikáció hiánya miatt semmilyen írásmód nem számít normasértőnek, a megfogalmazott ajánlások a nyelvhasználói reflexiók alapján erős kodifikáló erővel bírnak, „a helyes” írásmódként értelmeződtek a hétköznapi beszélők körében, sőt olykor még nyelvészeti szakmunkákban is. Ez az értelmezés okozta azt a kellemetlen helyzetet is, amelyről a Nyelvtudományi Kutatóközpont közönségszolgálatához érkező levélben számolt be egy felvételiző diák szülője:

„Az idén felvételi eljárás keretében egy tanuló a *Covid* szót kisbetűvel írta, amiért pontlevonást kapott. Azt szeretném kérdezni, hogy jogosan járt-e el a javító tanár. A mondat így szólt: »Illetve a *covid* idején az emberek nem szívesen mentek ilyen közösségi terekbe.«” A levélíró tájékozódott az interneten olvasható szakmai ajánlások között, és meg is találta közönségszolgálatunk állásfoglalását, melyben az alábbiakat írtuk: „A betegség nevének nincs kodifikált, azaz helyesírási szótárban rögzített írásmódja, így semmilyen írásmód nem számít normasértőnek. Tehát mindenféle írásmód elfogadható, a lényeg az, hogy egy dokumentumon belül lehetőleg ne váltogassuk, hanem egységes legyen” (W1). Válaszunkban megerősítettük a korábbi állásfoglalásunkban írott, a levélíró által is idézett tényt, miszerint a helyesírási kodifikáció hiánya miatt egyik írásmód sem minősíthető helyesírási hibának.

Kitértünk emellett arra is, hogy az idézett szövegekörnyezetben („a covid idején az emberek nem szívesen mentek ilyen közösségi terekbe”) a *Covid/covid/kovid* szó nem is magára a betegségre utal, hanem metonimikusan a járványidőszakra. Ez a jelentéskiterjesztés pedig egyértelműen a *covid* szó köznévi jellegének érvényesülését mutatja, teljességgel indokolt tehát a kisbetűs írásmódja.

A *Covid/covid* írásmódok ráadásul nemcsak a kezdőbetű méretében térnek el, ugyanis a tulajdonnévi vagy köznévi értelmezés hatással van az összetételi utótagok kapcsolására is: a *Covid-oltás*, *Covid-teszt*, *Covid-osztály* kötőjeles forma helyett az egybeírt *covidoltás/kovidoltás*, *covidteszt/kovidteszt* alkalmazását teszik szükségessé. Az írásgyakorlat alakulása pedig azt mutatja, hogy fokozatosan teret nyernek ezek a változatok is.

Az írásváltozatok egymásmellettsége és versengése mutatja azt a folyamatot, ahogyan egy-egy idegen eredetű kifejezés a magyar írásgyakorlat részévé válik, és jelzi mindazokat a tényezőket és ellentmondásokat is, amelyeket figyelembe lehet és kell venni majd a szó helyesírási, szótári kodifikációja során. ■

IRODALOM

1. Bősze Péter 2019. Magyar orvosi nyelv. Helyesírási útmutató. Medicina Kiadó. Budapest.
2. Deme László – Fábián Pál – Tóth Etelka (szerk.) 1999. Magyar helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó. Budapest.
3. Domonkosi Ágnes 2005. Az internet helyesírása. Édes Anyanyelvünk 27/1: 16.
4. Ludányi Zsófia 2020a. Helyesírási kérdések a pandémia idején. *Amega* 27/4: 33–35.
5. Ludányi Zsófia 2020b. Helyesírási kérdések a pandémia idején. *Magyar Szó Online* (NoviSad), 2020. augusztus 31. https://www.magjarszo.rs/hu/4391/mellekletek_uveggolyo/225543/Helyesirasi-kerdesek-a-pandemia-idejen.htm
6. Ludányi Zsófia – Domonkosi Ágnes 2022. Nyelvmenedzselési folyamatok a magyar járványszókincs alakulásában. *Eruditio – Educatio* 17/3: 3–20.
7. W1 = Ajánlás a Covid19 helyesírásához. <https://helyesiras.mta.hu/helyesiras/blog/show/covid19-ajanlas>